

INTEGRAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN BUCOVINA ÎN REGATUL ROMÂNIEI MARI (1918-1928). UNELE CONSIDERAȚII

Daniel Hrenciuc

Abstract: *In the historic Bukovina the percentage of the minorities was superior tot hat of Romanian (52%-55%), so that the Romanian authorities found it difficult to handle things. These problems were only noticed after the enthusiasm of the union to Romania and the appearance of a large set of economic, social, political land spiritual circumstances. The Union had been done but the process of unification was only beginning. The integrational centralizing perspective of the National-Liberal governments that took part either directly or indirectly to leading Great Romanian between 1918-1928 – allowed the manifestation of the identity, hidden in the new cultural assault on the state structures and making the ethnic communities react. The alternative solutions proposed by some political leaders collude be solved due to an interne land external favorable context so that the formula of the unconditional union prevailed over the conditioned union (which was evoked by Iuliu Maniu and had its partisans in Bukovina, too) foot the benefit of the entire Romanian nation. The former Kingdom didn't have any experience in managing the motive's problems and The National Liberal Party immediately voted for a centralization formula and the liquidation of the autonomy and regional leadership, which had negative effects on the ethnical communities. The Romanian Kingdom has adhered to the Minorities Treaty (December 9 the 1919). After the treaty, they should have insured a natural rapid integration of the ethnics into the Romanian state, which was involved in a real identity problem after 1918. The conservative view adopted by the liberals over the economic and social issues, reflected in the maintaining of the traditional Romanian structures, stopped the necessary fusion with the values of the economical civilization from the Occident. No doubt about it, the degree of the integration of the minorities depended essentially on the existence and persistence of the difference between the economy and also the mentality of the towns versus the villages, between urban and rural economy in the low social mobility, in the fluidity and perenity of the internal and external circumstances in which evolved Great Romania and also in the instability of the central-european space. The passage from a political system like the Austria none, built on administrative order, as a result of a German culture, to a French system applied to a mentality at the crossroads of the East and West represented a challenge and had some reactions even from the Romanian people in Bukovina, who were used to the order and discipline of the former empire. The complains of the ethnic were about the contend and the speed of centralization and of "Romanization" of the historic Bukovina, and about the newcomers, especially the Romanian from the former Kingdom who occupied leading positions meant to install Romanian identities. The 1923 Constitution proclaimed the Romanian Kingdom as a national united and indivisible state, the idea of the national unity having become a political and idealistic law of the national Romanian identity. Unfortunately no law about the might's of the minorities was explicitly included in the text of the Constitution. At the some time, centralist administrative system was passed on with no special prerogatives foot the areas inhabited mostly by ethnic minorities. The National Liberal Party's, policy followed the insurance of the state power over both Romanians and minorities. The law of the new regime was built on a ethno central idealistic formula which excluded- in real terms as well as in symbolistic terms – the citizens of a different ethnic status.*

Revenirea provinciilor la Regatul României Mari, în contextul evenimentelor anului 1918, a pus statul român în fața unor probleme greu de anticipat: existența unui procent semnificativ de comunități etnice, populațiile alogene depășind numeric în spațiul Bucovinei istorice populația românească autohtonă. În Bucovina istorică procentul minoritarilor era superior românilor (între 52% și 55% revenind alogenilor, conform unor surse diferite), situație statistică radical schimbată de momentul anexării la Austria (1774). Perspectiva integraționistă efectiv centralizatoare a guvernărilor național-liberale, care s-au succedat direct sau indirect la conducerea României Mari între 1918 și 1928 a implicat (re) impunerea identitarismului, disimulat în noua ofensivă culturală în structurile specifice ale statului românesc, provocând reacțiile comunităților etnice din Bucovina. Unirea Bucovinei cu Regatul Român s-a realizat în mod democratic în baza deciziei *Congresului General al Naționalităților din Bucovina*, reunit în Sala Sinodală a Palatului Mitropolitan din Cernăuți (15/28 noiembrie 1918). Rezervele și soluțiile alternative propuse de către unii lideri politici au putut fi surmontate în baza unui context intern și extern extrem de favorabil¹, astfel încât formula unirii necondiționate a prevalat în detrimentul unirii condiționate și în beneficiul întregii națiuni românești². Variantele integrării au oscilat, inițial, între păstrarea autonomiei, susținută de către Iancu Flondor, spirit tolerant, suplu și flexibil și soluția promovată de către Ion Nistor, spirit erudit, personalitate științifică remarcabilă, adept al centralismului unificator. Soluția etnocentrismului n-a reprezentat – cum rezultă din analiza textelor istorice – varianta cea mai potrivită, iar degradarea rapidă a situației internaționale a complicat evoluția societății multietnice a Bucovinei istorice. Românii bucovineni au receptat, în general, pozitiv Unirea din 1918, cu toate că au existat multe situații în care au regretat sincer dispariția monarhiei austro-ungare, mitul „bunului împărat”³ fiind evocat adesea cu nostalgie în legătură cu ordinea și disciplina de altă dată⁴.

Minoritățile naționale erau reticente față de noua administrație românească, motivele nefiind foarte diferite de acelea împărtășite chiar de către mulți români bucovineni. Politica centralistă a guvernării liberale după unirea din 1918 a lovit în interesele comunităților etnice din Bucovina, care au resimțit negativ fenomenul de românizare drept un atac direct adus identității lor culturale, politice și educaționale, reacționând în forme și modalități diverse⁵.

La 2 iunie 1919, Iancu Flondor a organizat, cu acordul generalului Nicolae Petala, o Adunare publică în sala Primăriei din Cernăuți, la care au participat reprezentanții germanilor, ucrainenilor și evreilor⁶. Comunitățile etnice au făcut cu acest prilej un aspru rechizitoriu la adresa administrației românești: Mayer Ebner, Iacob Pistiner din partea evreilor, Albert Kohlruss, Rudolf Gaydosch din partea germanilor, Bohatyretz, din partea ucrainenilor și George Grigorovici din partea românilor bucovineni⁷. Partizanii lui Iancu Flondor (Stefanelli, Pridie, V. Grigorcea, E. Botezat), alături de numeroși țărani, au participat și ei la această Adunare⁸. Participanții au solicitat introducerea unei administrații proprii a Bucovinei, respectarea autonomiei provinciei prin intermediul unui consiliu administrativ, format din reprezentanții minorităților etnice și ai partidelor politice⁹. Minoritățile, în luările de cuvânt, au criticat măsurile autorităților române, precizând că nu și-au dat acordul pentru „învoiala alipirii”

la Regatul Român, care reprezenta „puterea de ocupație”¹⁰. O poziție extrem de acidă, însă realistă, a adoptat și Mayer Ebner, liderul evreilor sioniști. Participanții au redactat și au trimis o adresă către Conferința Păcii de la Paris. Iancu Flondor s-a exprimat în favoarea introducerii unui „cordon sanitar”, mărturisindu-și regretul față de faptul că a votat „unirea necondiționată a Bucovinei cu Regatul Român”, condamnând, de asemenea, intervenția trupelor române în Pocuția¹¹. Adunarea a adoptat o *Moțiune*, dezaprobată de către Nicolae Iorga. În răspunsul adresat acestuia, Iancu Flondor a precizat că rostul Adunării a fost acela de a atenua nemulțumirile naționalităților, insistând asupra faptului că s-a criticat modul în care era guvernată Bucovina: prin decrete-legi, fără Parlament¹². Nemulțumirile comunităților etnice au vizat conținutul și ritmul operei de centralizare vs. românizare a fostei Bucovine istorice, precum și pe „noi veniți”, în special români din Vechiul Regat, plasați în diferite funcții în scopul recuperării și reimpunerii identitarismului românesc. Promovarea consensului într-un spațiu pluriethnic, în raport cu angajamentele internaționale asumate prin tratatul minorităților, din 9 decembrie 1919, a reprezentat un deziderat cu adevărat provocator pentru autoritățile române, în sensul creării acelor mecanisme social-participative capabile să asigure coeziunea organismului social¹³. Complexul de măsuri adoptate în plan legislativ, educațional, politic, administrativ, adoptat de către guvernările liberale părea, între 1918–1923, să corespundă așteptărilor comunităților etnice, cu atât mai mult cu cât, dintre comunitățile etnice ale Bucovinei, doar polonii și germanii se pronunțaseră pentru formula unirii necondiționate (vezi textele *Moțiunilor de Unire* redactate de către *Consiliul Național Polon* – Stanisław Kwiatkowski și, respectiv, de către germani: *Consiliul național German* – Alois Lebouton). Acestea conțineau solicitări clare vizând asigurarea și respectarea drepturilor specifice minorităților naționale.

Între 16 și 18 mai 1920 a avut loc vizita, în Bucovina, a perechii regale române Ferdinand I și Maria de Hohenzollern. Au fost vizitate mai multe localități bucovinene, în frunte cu orașul Cernăuți unde, în incinta Palatului Mitropolitan, liderii minorităților etnice – polonii fiind reprezentați de către Kwiatkowski și Gornecki – l-au asigurat pe regele Ferdinand de loialitatea lor, iar monarhul a declarat că „nu face nici o deosebire de naționalitate: pentru el *toți locuitorii țării sunt cetățeni români cu drepturi egale*” (s.n)¹⁴. Perechea regală a vizitat Casa Polonă din Cernăuți și celelalte edificii ale minorităților, participând, în același timp, la serviciile religioase ale minorităților, având discuții și întâlniri cu membrii fiecărui cult religios în parte. În discuția cu inspectorul școlar șef, Constantin Mandicevschi, regele Ferdinand I și-a exprimat încrederea în faptul că „naționalitățile din Bucovina se vor putea dezvolta ca și până acum, în limba maternă”¹⁵. În iunie 1920, delegația Consiliului Național Polonez din Bucovina a redactat un memoriu adresat prim-ministrului Alexandru Averescu, prin care se cerea respectarea drepturilor politice și culturale ale polonilor din Bucovina¹⁶. Memoriul avea șase pagini (printre semnatori, Al. Skibiecowski, A. Panecki, L. Kaminieczky, I. Kenkala), reprezentând solicitările polonilor bucovineni, stabilite în cadrul ședinței Consiliului Național Polon din 14 mai 1920¹⁷. Autoritățile române înființaseră, la 20 februarie 1919, în Cernăuți, un liceu de stat polon (Liceul nr. 5) frecventat, la început, numai de elevi din cursul inferior. Elevii poloni din cursul superior își făceau studiile la Liceul German din același oraș. Din păcate, acest liceu s-a desființat în 1922¹⁸, fiind condus în acel an de

către profesorul de istorie-geografie Isidor Pochmarski¹⁹. Măsurile autorităților române au determinat reacția fermă a polonimii bucovinene: la 28 noiembrie 1923, a avut loc o Adunare Națională a polonilor, condusă de Tytus Czerkowski, în fața clădirii Casei Polone („Dom Polski”) din Cernăuți (strada Iancu Flondor). Adunarea a adoptat o *Moțiune* care condamna politica de „românizare” a copiilor de etnie polonă prin intermediul sistemului de învățământ. Conținutul documentului făcea referire – printre altele – și la problema învățătorilor și profesorilor poloni repartizați la posturi în școlile din Vechiul Regat sau Dobrogea, unde erau românizați²⁰. Autorii documentului au criticat măsurile adoptate de către autoritățile române de a recurge la pensionarea cadrelor didactice de etnie polonă și măsura desființării clasele polone de la școlile din Cernăuți²¹. Polonii mai invocau românizarea numelor de familie și interzicerea folosirii limbii materne de către elevi în diverse împrejurări, implicit a practicării religiei romano-catolice – acuzații, care n-au fost confirmate, se înțelege, de către cercetările oficiale ulterioare, realizate chiar de către autoritățile școlare românești²².

Liderii evreilor bucovineni, Benno Straucher, deputat în Reichsratul austriac, Iacob Pistiner, liderul socialiștilor, alături de Mayer Ebner, lider al sioniștilor, au întemeiat Consiliul Național Evreiesc, un organism reprezentativ care urma să se ocupe de problemele organizatorice și politice ale evreilor din Bucovina în fața autorităților române. În cadrul acestui Consiliu²³ s-au manifestat mai multe curente ideologice: socialiști, poale-sioniști și sioniști. Atitudinea Înaltelor Puteri Aliate și Asociate în chestiunea minorităților a provocat, în mod constant, polemici și luări de poziție în coloanele ziarelor din Bucovina²⁴, potențând curentul antisemit în spațiul românesc (inclusiv în Bucovina) în anii '20. Începând cu 1919 în „Glasul Bucovinei” au apărut articole care avertizau despre pericolul evreiesc. În această viziune, evreii s-au aflat în centrul atenției ziarului „Glasul Bucovinei”, oficiosul P.D.U. Ziarul „Ostjüdische Zeitung”, din 28 iunie 1919, încercând să fractureze discursul antisemit, sublinia că „jidanii, cu toată prigoana și oprimarea la care sunt supuși în România, sunt unul dintre cele mai culte și progresiste elemente ale țării”. Încă din noiembrie 1919, Consiliul Național Evreiesc²⁵ a fost pus sub o atență supraveghere de către autoritățile române, el alegând, în aceste condiții, formula boicotării alegerilor. Totuși, pe lista electorală a lui Ion Nistor, a candidat Jakob Hecht, afacerist cu material lemnos, decizie care a determinat reacția violentă a comunității evreiești²⁶, cu atât mai mult cu cât Hecht, în nume propriu, a declarat că evreii bucovineni recunosc unirea necondiționată a Bucovinei cu România²⁷, atrăgându-și sintagma de „trădător”²⁸. Acest fapt reflectă poziția evreilor bucovineni față de Unirea cu Regatul Român, în pofida unei declarații ulterioare (1923) aparținând lui Mayer Ebner prin care acesta îi includea pe evrei, alături de poloni și germani printre naționalitățile care au receptat pozitiv actul Unirii²⁹.

După încheierea Primului Război Mondial, situația învățământului din Bucovina era precară din mai multe motive. În primul rând, în urma traumelor și distrugerilor provocate de război, bucovinenii nu mai manifestau aceeași disciplină și interes față de școală și învățământ. Acest fapt este certificat de un interesant *Raport* trimis, în 15 septembrie 1919, de către autoritățile școlare din Prefectura Suceava către Secretariatul de serviciu pentru instrucțiune publică din Cernăuți³⁰. În al doilea rând, numeroase școli suferiseră distrugeri în timpul războiului³¹. În al treilea rând, unii învățători erau

angrenați în afaceri profitabile și neglijau învățământul³². Situația școlară a județului Suceava, în 1919, se răsfrângea indirect asupra întregii Bucovine, care suportase, în totalitatea ei, rigorile războiului. La data întocmirii raportului (15 septembrie 1919), în județul Suceava existau 39 școli românești, 6 germane și una polonă³³. Bucovina moștenise de la Imperiul Austriac o bună organizare a învățământului, care nu corespundea însă cu cea din Regatul României, deoarece componența multietnică a Imperiului Austro-Ungar a determinat organizarea învățământului primar și secundar pe criteriul limbilor naționale. De exemplu, elevii bucovineni din clasele I și II ale școlilor primare comunale erau grupați în funcție de limba lor maternă. Încă de la sfârșitul secolului trecut, în primele două clase, limba de predare era limba națională (româna, germana, polona sau ucraineana). Elevii a căror limbă maternă nu era limba germană, învățau în clasa I trei ore pe săptămână limba germană, iar în clasa a doua patru ore pe săptămână. Începând cu clasa a treia, germana devenea limbă de predare, iar limba națională obiect de studiu³⁴.

Unificarea sistemului de învățământ din România Mare a reprezentat o prioritate pentru guvernele românești care s-au succedat la conducerea statului imediat după 1918. Din acest motiv, începând cu anul 1918, guvernul român a încredințat autoritatea unui Secretar de Stat al Instrucțiunii, iar prin Decretul-lege din 18 decembrie 1918 se stipula, la articolul 7 că, pentru administrarea Bucovinei, se instituia, sub conducerea și organizarea Ministrului Delegat al guvernului, un serviciu administrativ alcătuit din 9 secretari de serviciu, din care unul era însărcinat cu instrucția publică. (internele, educația, justiția, finanțe, culte, lucrări publice, industrie, comerț, îngrijiri sociale, domenii alimentare și sănătate publică, refacere). Acestea au fost desființate la 4 aprilie 1920 de către guvernul Alexandru Averescu³⁵.

La conducerea învățământului din Bucovina a fost desemnat un secretar general al instrucțiunii pentru Bucovina, apoi un director general. Prin decizia Ministerului Instrucțiunii Publice, din 16 aprilie 1923, se înființau, cu începere de la 1 mai același an, 16 inspectorate regionale, Bucovina formând, împreună cu Inspectoratele Dorohoi și Hotin, Inspectoratul XIV Cernăuți³⁶.

În domeniul învățământului de stat au fost adoptate legi care urmau să armonizeze legislația din Vechiul Regat cu cea din provinciile revenite la România³⁷ cu toate că, între anii 1919–1922, actele care priveau învățământul (instrucțiuni, ordine, regulamente, legi, procese verbale, tabele de funcții etc.) au continuat să fie redactate în limbile română și germană. Rețeaua școlilor primare și secundare din Bucovina a cunoscut transformări și modificări permanente după 1918, în funcție de filosofia educațională a guvernanților: școlilor minoritare trebuiau desființate sau numărul lor limitat. Într-un articol publicat în „Glasul Bucovinei” se arăta că exista o disproporție vădită între instituțiile școlare românești și cele aparținând minoritarilor, existând nouă licee curat germane care, alături de cele evreiești, furnizau „proletariat intelectual”³⁸. Între 1919–1922, remarcăm o reducere a numărului de școli care funcționau în limba maternă (statul român era interesat de o reducere a cheltuielilor bugetare în paralel cu o subvenționare mai consistentă a învățământului în limba oficială), datorită și faptului că a fost întreruptă finanțarea școlilor minoritare din surse private (cazul școlilor confesionale). În anul școlar 1927/1928, numărul școlilor³⁹ a scăzut la 545, comparativ

cu anul școlar 1913–1914, când funcționau 652, diferențele datorându-se comasării unor secții școlare care funcționaseră în mod independent până atunci. Din patru Școli Normale (în realitate secții germană, română, germană, ucraineană), cu 12 clase, având 480 de elevi, câte funcționau în 1913/1914 s-a ajuns la 7, cu 27 de clase și 817 de elevi în 1921-1922. Aici erau înscriși: 408 români, 164 ucraineni, 153 de germani (printre ei 16 evrei) și 92 de poloni⁴⁰. Începând cu anul școlar 1922/1923 (ordinul nr. 4 908 din 7 septembrie 1922) s-au desființat toate secțiile Școlii Normale cu alte limbi de predare decât româna, organizându-se un institut unitar, cu clase fundamentale și clase paralele, format dintr-o Școală Normală de băieți și o Școală Normală de fete⁴¹. La 26 iunie 1924, la Cernăuți un grup de profesori urma să se prezinte pentru susținerea examenului de limbă (Gottlieb B., Friedman D., Feller, Wolfram M., Eisenkraft, M. Bruckt D.)⁴². Adresele oficiale informau despre faptul că Iuliu Hudereck⁴³ (de la Liceul de Fete din Cernăuți) nu a obținut amânarea, iar Paulusievici a reușit la acest examen⁴⁴. De la Liceul particular german din Rădăuți urmau să se prezinte la examen profesorii: Rosar Eve, Gasner Sabina, Sontag Lucian, Murlaub Beniamin, Schustter L., Otto Gertrud, Schalter Henriette, Gaschel S., Rusindelar Rudolf⁴⁵; de la Liceul Real din Cernăuți: Lohmer Franz, Salter Valdemar, Parola Josif, Docher Salo⁴⁶; Katz Sigmund de la Liceul Economic din Cernăuți și Hahen Iosif de la Liceul particular evreiesc din Suceava⁴⁷. De la Liceul particular din Storojineț s-au prezentat la examene profesorii Weissinger Moise, Tromar Michael, Zettel Josif, Jungmann Max, Bercovici Moise, Schorr A.⁴⁸.

Potrivit dispozițiilor Ministerului Instrucțiunii Publice, în școlile primare și secundare urmau să predea „foarte buni cunoscători ai limbii române, care în timp, să fie pătrunși de spiritul călăuzitor al ideii de stat”⁴⁹. Pentru neromâni se cerea trecerea unor examene la limba română, istoria și geografia României, drept constituțional susținute în fața unei comisii formate din profesori secundari, prezidată de către un profesor universitar⁵⁰. O astfel de Comisie și-a desfășurat activitatea între august-decembrie 1925, promovând 90% dintre candidați⁵¹.

Doctorul Constantin Angelescu, membru al Partidului Național Liberal și ministru al Instrucțiunii Publice a fost personalitatea care, datorită deciziilor sale, a inflamat spiritele în rândurile comunităților etnice. Măsurile sale – dorindu-se a fi în spiritului celor aplicate de către Spiru Haret (într-o perioadă istorică și în funcție de cu totul alte condiționări) – au urmărit remodelarea învățământului din Bucovina, Transilvania și Basarabia în funcție de sistemul educațional al Vechiului Regat. Constantin Angelescu a urmărit și a reușit, pe parcursul a două mandate ministeriale, unificarea treptată a sistemului de învățământ, prin diminuarea ponderii educației în limba maternă, eliminând, în mod constant disparitățile dintre provinciile unite cu Regatul Român. Acest lucru s-a făcut prin intermediul unor decizii adoptate succesiv, la finalul cărora sistemul educațional românesc a căpătat un caracter unitar, adecvat intereselor și preocupărilor guvernării național-liberale. Creșterea numărului de școli și sporirea numărului de cadre didactice au diminuat mult calitatea învățământului românesc într-o strânsă legătură cu inexistența unei baze materiale adecvate.

Între 1918-1922, în județul Cernăuți, numărul școlilor primare în limba română a crescut de la 38 la 138, al ucrainenilor de la 17 la 55, al germanilor de la 2 la 7, iar în cazul polonilor de la 2 la 6. O asemenea evoluție indica foarte clar finalitatea măsurilor

adoptate de către Constantin Angelescu în domeniu școlar⁵². În 1924, era elaborată, de același ministru, Legea pentru Școlile Elementare de Stat, inspirată din convingerea că „școala trebuie să fie la fel de unitară ca și statul”⁵³. Măsura afecta un segment important al învățământului primar, unde obiectele prevăzute de programa școlară nu mai erau predate în limba maternă. Potrivit ministrului Constantin Angelescu, această lege era necesară, întrucât se arăta în Expunerea de motive că „școala trebuie să provoace pretutindeni o primenire a sufletelor, să trezească conștiința națională la cultura și viața românească. Numai luminând și întărind conștiința națională vom spori puterile de viață ale neamului și vom rezista la toate asalturile dinafară și dinăuntru și vom asigura trăinicia stăpânirii noastre în noile granițe ale regatului”⁵⁴. În spiritul prevederilor acesteia, se introducea predarea limbii române în orele de citire, de scris și gramatică, în timp ce obiecte precum „istoria românilor”, „geografia României” și „educația civică” trebuiau obligatoriu predate în limba română⁵⁵. Angelescu a inițiat și introdus – ca o măsură nouă – „zone de cultură”, inițiativă potrivit căreia era stimulată predarea în zonele multietnice de către învățătorii români care primeau un plus de 50% la salariu, având dreptul de a solicita, în baza aceleași măsuri, acordarea unei parcele de pământ de 10 ha⁵⁶. Consecința era diminuarea învățământului în limba maternă în zonele în care minoritățile etnice trăiau în mod compact. În martie 1925, atenția s-a mutat asupra învățământului particular, predilect asupra celui organizat și susținut de către comunitățile maghiare, ucrainene și evreiești, indirect afectând și celelalte minorități etnice. În plus, predarea obiectelor de istorie, geografie, educație civică trebuia să se facă obligatoriu în limba statului, aceasta luându-și sarcina de a angaja profesori de etnie română. Protestele maghiarilor, evreilor și germanilor, formulate inclusiv printr-o petiție adresată Ligii Națiunilor nu a primit o rezolvare favorabilă⁵⁷. În toamna anului 1925, această inițiativă au fost promulgată, având caracter de lege⁵⁸.

Revendicările comunității evreiești în domeniul educațional erau legate de rețeaua de învățământ în limba ebraică din Cernăuți: la 12 ianuarie 1919, liderii Consiliului Național Evreiesc au solicitat autorităților române înființarea unui liceu evreiesc în Cernăuți, deschiderea unei școli reale, respectiv numirea unei inspector școlar aparținând acestei etnii pentru întreg învățământul din Bucovina. Măsurile întreprinse de către noul ministru delegat pentru Bucovina (Ion Nistor, din aprilie 1919) au pus în dificultate rețeaua de învățământ evreiesc din Bucovina: la liceul nr. 3 din Cernăuți erau înscriși, în 1922, 1 054 elevi în 28 de clase; în 1925 – 1926, erau 17 clase cu 534 elevi⁵⁹. În aceste condiții, comunitatea evreiască a optat – nevoită de împrejurări – pentru soluția școlilor particulare, cu toate că nici această alternativă nu a garantat întotdeauna suficientă siguranță. La nivelul Cernăuțiului funcționau: o școală primară ebraică, particulară, patronată de comunitate, „Safra Evriya”; un seminar pedagogic (din 1922); școala profesională „Morgenroit”, cu limba de predare idiș, cercuri de învățare a limbii și culturii idiș prin intermediul asociației „Jüddischer Schulverein – „Asociația școlară de limbă idiș”. Asociația desfășura conferințe naționale cu adepții limbii idiș, unul dintre inițiatori fiind Schlomo Bickel⁶⁰.

Elevii și cadrele didactice aparținând etniei evreiești frecventau și alte instituții de învățământ precum Liceul de Stat „Eudoxiu Hurmuzaki” din Rădăuți⁶¹ și Liceul din Suceava⁶². La aceste instituții elevii evrei învățau în limba germană, frecventând clasele

cu predare în limba germană (neexistând clase cu predare în limba ebraică în învățământul de stat). O situație similară era și la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți⁶³ sau Liceul-Internat „Regele Ferdinand” din Storojineț⁶⁴. În Suceava, între 1920 și 1928 a funcționat Liceul Modern Evreiesc⁶⁵. La Rădăuți, datorită interdicției impuse, încă din 1919, evreimii de a frecventa școlile și liceul german, a determinat comunitatea locală să înființeze un Gimnaziu particular evreiesc – „Z. Weinstein” –, care a funcționat între 1919–1924. El a fost desființat în 1924, la presiunile guvernului național-liberal. În 1925, ministrul național-liberal al Instrucțiunii Publice, doctorul Constantin Angelescu, a reintrodus examenul de bacalaureat⁶⁶, înregistrându-se un număr ridicat de elevi (mulți de confesiune mozaică) la liceele din Cernăuți, Suceava, Rădăuți și Gura-Humorului. În cursul acestor examene s-au semnalat manifestări antisemite⁶⁷. Fenomenul nu era nou, însă el îngrijora întreaga comunitate mozaică mai ales că, anumite medii naționaliste se auzeau voci în favoarea unui *numerus clausus*⁶⁸.

Germanii s-au bucurat întotdeauna de prețuirea și considerația sinceră a românilor⁶⁹, alături de care conviețuiau, datorită spiritului lor practic, gospodăresc, a meticulozității și talentului tehnic, ei având o contribuție importantă în modernizarea Bucovinei. În spiritul prevederilor Rezoluției de la Alba-Iulia, adoptată de către Marea Adunare Națională la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, germanii urmau – la fel ca și celelalte minorități etnice – să primească însemnate drepturi și libertăți⁷⁰. Între teorie și practică s-a manifestat mai mereu (în cazul românesc, cel puțin) o reală discrepanță: în urma reformei din 1921, sașii transilvăneni⁷¹ s-au văzut privați de însemnate proprietăți (2/3), orele de limbă germană au scăzut sensibil, alături de posibilitatea utilizării limbii materne în spațiul public; reforma administrativă din 1925 a disparat în mod intenționat – conform textelor istorice – comunitatea germană din zonele unde aceasta trăia în mod compact.

În noiembrie 1918, solicitarea Consiliului Național German de înființare a unei Universități în limba germană, a fost respinsă de către autoritățile române⁷². *Alma Mater Cernoviensis*, cel mai înalt for cultural al provinciei, a fost transformată într-o universitate românească printr-un Decret-lege ce intrat în vigoare la 1 octombrie 1919⁷³. Inaugurarea oficială a noii instituții a fost însă, amânată până la 24 octombrie 1920. Încă din septembrie 1919, 31 din cei 35 de profesori (56 după alte surse) au decis să părăsească Universitatea din Cernăuți, datorită în principal, măsurii introduse de către autorități de a-și însuși limba română în termen de doi ani. Doar patru profesori austrieci (geologul Karl Alfons Penecke, farmacologul Fritz Netolitzky, Herzog și Karl Siegel), au consimțit să depună jurământul de credință față de autoritățile române și să-și continue activitatea la noua instituție româniată. de școli, în 1927 mai funcționau doar 31, pentru ca în 1928 să rămână doar una (Roșa – suburbia Cernăuțiului). În 1928, din 3 100 de elevi germani evanghelici au mai rămas 450 de elevi care învățau în limba maternă⁷⁴. În această situație, minoritatea germană s-a adresat forului genevez în materie de minorități⁷⁵. Un articol publicat în „Tagliche Rundschau”, din 10 august 1927, se referea la măsura închiderii școlilor germane din România. Plângerile comunității germane la adresa politicii în domeniul școlar a cabinetului Alexandru Averescu au continuat⁷⁶. Un caz reprezentativ a fost consemnat la Luisenthal, colonie întemeiată la 1808 între localitățile Pojorâta și Fundul Moldovei. Limba română a fost introdusă mai

întâi ca o specialitate distinctă în școala germană din localitate. Mai târziu, unele materii trebuiau predate numai în limba română. În final, conform amintirilor lui Arthur Pfeifer, numai învățământul religios se preda în limba germană⁷⁷. În 1928, odată cu alternanța la putere a național-țărăniștilor, speranțele într-o reglementare a situației au renăscut: într-un expozeu asupra învățământului în limba germană, Hans Otto Roth arăta că elevii etnici germani vor fi nevoiți să învețe în patru limbi în ciclul inferior și în șase limbi în restul. În plan politic, germanii bucovineni erau organizați în Volskraturi – Consilii Populare. Germanii au dat dovadă de un remarcabil atașament față de statul român, indiferent de problemele pe care le-au întâmpinat, nedezvoltând acțiuni sau atitudini separatiste, ori revizioniste. În pofida acestei atitudini, *Consiliul Național German* a refuzat să acorde sprijin grupării politice conduse de Ion Nistor la alegerile organizate în noiembrie 1919. Excepția a reprezentat-o Norbert Kipper⁷⁸, acesta acceptând să candideze totuși pe listele parlamentare ale lui Ion Nistor. Hans Otto Roth a făcut o propagandă intensă în favoarea unificării politice a germanilor din România (inclusiv din Bucovina)⁷⁹, manifestându-și nemulțumirea pentru faptul că orice petiție trebuia obligatoriu adresată autorităților în limba română⁸⁰. S-a înființat un *Comitet German* din care făceau parte Alois Lebouton și Anton Kohlruss. În anul următor, germanii bucovineni au încheiat o înțelegere electorală cu Partidul Poporului, condus de către generalul Alexandru Averescu, astfel încât Alfred Kohlruss, președintele Consiliului Național German din Bucovina, a reușit să intre în Parlament (mai 1920)⁸¹. Aici, el a pledat pentru respectarea autonomiei culturale, promisă anterior de către autoritățile române comunităților etnice, fapt care a determinat reacția virulentă din partea ziarului „Glasul Bucovinei”⁸².

Conștienți de necesitatea unor acțiuni solidare în fața autorităților române, germanii bucovineni au depus o activitate intensă pentru colaborarea cu sașii din Transilvania și șvabii din Banat. În acest scop, la 14 martie 1919, ziarul „Deutsche Volkbund” a adresat chemări la unificarea mișcării politice germane din Bucovina⁸³. În aceste condiții, la 21 septembrie 1919 a luat ființă *Uniunea Germanilor din România Mare*, condusă de către Rudolf Brandsch și Hans Otto Roth (în calitate de secretar), cu reședința la Sibiu, având drept organ de presă „Deutsches Tagespost”. Uniunea a avut o vastă rețea organizatorică, extinsă la nivelul întregii țări⁸⁴. La 18 septembrie 1921 a avut loc, la Cernăuți, Adunarea *Uniunii Germanilor din România Mare*, fapt care a avut un puternic efect mobilizator asupra membrilor Uniunii⁸⁵. Potrivit statutului său, *Uniunea Germanilor din România* reprezenta „autoritatea centrală a națiunii germane din România”. Adunarea Generală a Uniunii era alcătuită din delegați aleși pe zone geografice: Vechiul Regat – 25, Banat – 7, Bucovina – 8, Dobrogea – 1, Satu Mare – 3, Transilvania – 25. Adunarea Generală alegea Comitetul Central, iar acesta, la rândul său, desemna Comitetul Director, format din câte un membru numit de cele șapte consilii naționale regionale și din trei parlamentari numiți de către Partidul German. În paralel, a fost înființată *Asociația Femeilor Germane*, cu scopul de a atrage și mobiliza participarea femeilor în activitățile politice. În 1921, la conducerea *Uniunii Germanilor Creștini* a fost aleasă o învățătoare. Până în 1926, germanii au fost organizați în *Volksgemeinschafts der Deutschen in der Bukowina*⁸⁶.

În cadrul minorității germane, opțiunea social-democrată – tradițională din vremea administrației austriece – a fost reprezentată de către Rudolf Gaidosch⁸⁷, care a

intrat în Parlament pe listele PSD din partea Cernăuțiului. În februarie 1923, Rudolf Bransch și Hans Otto Roth au venit special la Cernăuți pentru a încerca rezolvarea problemelor menținerii școlilor germane din Rădăuți, Câmpulung-Moldovenesc și Vatra-Dornei⁸⁸. Președintele *Societății Creștine Germane* din Bucovina susținea ca examenele de competență impuse de către autoritățile române să se limiteze la examenul de limbă, altfel pedagogii „neromâni sunt păgubiți din punctul de vedere al stării lor cetățenești, precum și al garanției de profesiunea lor față de cei români, de la care nu se cere nici o probă, cunoștințe speciale la fel”⁸⁹. La 27 februarie 1923, Hans Otto Roth și Hans Heydrich, în numele Partidului Parlamentar German (acesta grupa parlamentarii germani indiferent de zona geografică) – în timpul discuțiilor pentru votarea proiectului de Constituție – au adresat o solicitare premierului Ionel Brătianu în sensul garantării drepturilor colective ale minorităților (libertatea de întrunire pe baze naționale sau confesionale)⁹⁰ și înlocuirea ambiguității formulării de drept de „român” prin aceea de „cetățean al statului român” (art. 5)⁹¹. Documentul viza menționarea autonomiei Bisericii evanghelice și romano-catolice, solicitând reprezentarea proporțională a minorităților în domeniul electoral, folosirea limbii materne. Într-o scrisoare de protest a deputaților germani, din 21 noiembrie 1923, se preciza „lipsa de toleranță în politica de astăzi față de minorități”, făcându-se, exagerat, o comparație aspră între măsurile șovine antebelice adoptate de guvernul ungar și cele ale guvernului român⁹². Demersurile germanilor n-au avut succes, însă ele au urmărit aspecte esențiale pentru păstrarea identității și spiritualității germane în spiritul respectării prevederilor Rezoluției de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Nerezolvarea acestor solicitări a amplificat nemulțumirile *Uniunii Germanilor din România Mare*⁹³ față de politica autorităților române. Ambiguitățile proiectului de constituție se datorau faptului că nu se preciza, în mod explicit, posibilitatea Bisericii romano-catolice de a înființa și întreține școli confesionale, instruirea copiilor minoritari în limba lor maternă (art. 25), respectarea dreptului de asociere potrivit criteriului național și religios (art. 30) și principiul reprezentării proporționale a minorităților în cazul alegerilor parlamentare (art. 57 și 69)⁹⁴. Folosirea limbii materne nu era garantată, nici ea, în mod clar în proiectul de constituție (art. 128). În timpul ședinței Parlamentului din 12 martie 1923, Adolf Schullerus a ținut un discurs în numele minorității germane, în care a reiterat poziția conașionalilor săi față de România Mare, manifestând, în numele comunității pe care o reprezenta, trei cerințe: 1. Recunoașterea individualității politice și asigurarea dezvoltării etnice și constituționale a minorității germane; 2. Folosirea limbii materne în justiție, administrație și învățământ; 3. Alegerea funcționarilor publici din rândurile comunității din care fac parte⁹⁵.

Aceste aspecte semnalate și solicitate de către minoritatea germană, coroborate cu numeroase plângeri venite din partea maghiarilor (40 adresate Societății Națiunilor), nostalgici după ordinea imperială și privilegiile lor, au configurat tabloul premergător dezbaterii și adoptării Constituției Unificării din 1923. Tentativelor de a se introduce – la solicitarea comunităților etnice – prevederi exprese în corpul textului Constituției li s-a opus Partidul Național Liberal, aflat la putere, arhitectul proiectului, Vintilă Brătianu, susținând – în timpul unor astfel de dezbateri – că s-ar fi încercat slăbirea „caracterul unitar național al statului român, transformând România într-o «noua nenorocită Austro-Ungarie»”⁹⁶. Această realitate a devenit evidentă când noua constituție a fost aprobată

într-o formă care a ținut seama exclusiv de voința majorității naționale. Constituția din 1923 a proclamat Regatul Român *stat național unitar și indivizibil*, ideea unității naționale devenind o axiomă ideologică și politică a identității naționale românești. Nici o prevedere cu privire la drepturile minorităților nu a fost inclusă în mod explicit, din păcate, în textul legii fundamentale. Mai mult, Constituția a atribuit toată puterea în stat „națiunii”, singura națiune recunoscută, la care se făcea referire în text, fiind cea română. În același timp, a fost instaurat, treptat, un sistem administrativ-teritorial centralist, fără drepturi sau prerogative speciale pentru zonele locuite compact de către minoritățile etnice.

Învățământul a reprezentat una din problemele care au preocupat în mod constant comunitatea ucraineană: Isidor Lupuleac din Hliboca a declanșat, în nume personal, o operațiune de strângere de fonduri pentru a intenta statului român un proces întrucât acesta refuza „introducerea limbii ucrainene în școlile primare”⁹⁷. Altele familii aparținând comunității ucrainene aveau în vedere adoptarea unor decizii tranșante: refuzul trimerii copiilor la școală până ce autoritățile române nu reintroduceau limba ucraineană în școlile primare⁹⁸. În 1925 locuitorii ucraineni ai unor comune din Bucovina (Crisceatec, Lucavăț etc.) au redactat și înaintat un protest Ministerului Instrucțiunii Publice, solicitând reintroducerea învățământului în limba ucraineană în școlile din aceste localități⁹⁹. Documentul poartă semnăturile olografe ale solicitanților (Michailo, Luczek Stefan, Chimizuk Nicolai, ș.a.)¹⁰⁰. Inspectoratul Școlar Cernăuți, prin decizia nr. 98 099/5 octombrie 1925 a refuzat să aprobe aceste solicitări, considerându-le simple „manipulații” ale lui Vasile Dutceak¹⁰¹, întrucât aceste solicitări fuseseră întocmite (și autentificate) la Biroul de avocatură al acestuia din Cernăuți. În aceste condiții, Vasile Dutceak a alcătuit un document intitulat *Expunere istorică asupra chestiunii limbii ucrainene în școlile din Bucovina*¹⁰², în care arată că, la nivelul anului 1913, exista următoarea situație: jud. Cernăuți – 38 școli primare ucrainene; Coțmani – 27; Siret – 16; Storojineț – 18; Vășcăuți – 26; Zastavna – 31; Vijnița – 43. Numărul total de elevi era de 400.000 în 199 de școli primare¹⁰³.

În noiembrie 1921, în Vășcăuți pe Ceremuș s-a înființat o Școală Normală, în locul Gimnaziului particular ucrainean cu drept de publicitate¹⁰⁴. Argumentul pentru aceste decizii, a fost aceea că instituțiile școlare sus-amintite erau frecventate de elevi originari, în marea lor majoritate, din Galiția, încălcându-se prin aceasta prevederile legislației școlare românești. În pofida acestor măsuri, ponderea elevilor români la școlile primare și secundare din Bucovina nu mulțumea autoritățile, în anul școlar 1920/1921 doar 22% dintre elevi fiind de origine română. Calculele făcute ne indică un recul al școlilor ucrainene din Cernăuți între 1919 și 1922: numărul lor a scăzut de la 109 la 55. În cazul școlilor românești¹⁰⁵ s-a înregistrat, în schimb, o creștere de la 59 la 138. Această situație era explicabilă datorită introducerii unui sistem de învățământ românesc, adaptat altor realități și obiective decât cel din Imperiul Austro-Ungar. Elevii ucraineni aveau, însă, posibilitatea să frecventeze școlile românești de stat¹⁰⁶, instituții în care, este drept nu se folosea limba maternă. Privată de contribuția și forța liderilor săi (trecuți în Galiția), comunitatea ucraineană din Bucovina a refuzat, până în anul 1920, orice colaborare cu autoritățile statului român. În această situație, în legislatura 1919/1920 a Parlamentului României Mari, mandatul de deputat a fost atribuit comunității polone.

Opțiunile politice ale comunității ucrainene s-au situat, în prima parte a perioadei interbelice, la stânga spectrului politic ucrainean. Este vorba de Konstantin (Costi) Kracalija și Ion Heșca, aparținând fracțiunii ucrainene a Partidului Social Democrat¹⁰⁷, aleși deputați în urma alegerilor parlamentare din mai 1920. Konstantin Kracalija fusese arestat de către autorități înainte de alegeri, pentru „activitate dușmănoasă față de stat”, întrucât intervenise în favoarea socialiștilor ucraineni de la ziarul „Borot’ba”, interzis de către Divizia a 8-a. De asemenea el a organizat – din proprie inițiativă – un recensământ al populației ucrainene¹⁰⁸. Ziarul „Voința Poporului”, aparținând social-democrației ucrainene, avea un tiraj de 4.000 de exemplare.

În plan politic, ucrainenii s-au dovedit a fi foarte activi: în ședința Camerei Deputaților din 12 august 1920, Konstantin Kracalija (social-democrat) a solicitat organizarea unui plebiscit în zona cuprinsă între Prut și Nistru aparținând Bucovinei precum și în Banat și în Maramureș¹⁰⁹. În 1923, din cauza presiunilor național-liberale, Kost Kracalija și Grigore Andreiașciuc s-au asociat cu Partidul Țărănesc¹¹⁰. O parte din social-democrații ucraineni s-au orientat spre varianta ideologică a socialismului, propagată prin intermediul ziarului „Hromada” („Societatea”), având legături cu membrii organizației Sojus. 100 de membri ai acestei organizații au fost arestați în 1921, sub acuzația de a fi manifestat împotriva unei străngeri de fonduri destinate cumpărării unui cadou pentru prințul de coroană (probabil viitorul rege Carol al II-lea). O parte a liderilor politici ucraineni cu viziuni de stânga radicale au fost nevoiți să părăsească Bucovina.

În 1921 a fost înființat Partidul Popular Ucrainean (S. Mihulea, S. Koralevici și R. Ivasiuc), acesta având o existență scurtă. În anul următor, a fost înființat Partidul Popular Democratic Ucrainean (P.P.D.U.). Liderii partidului s-au preocupat de acțiuni în domeniul educațional, cultural și social. În 1922 s-a înființat Organizația Națională Ucraineană, având ca orga de presă „Ridnii Krai” („Patria”). Ea a fost condusă de Lev Kohut și Vasile Dutceak. La începutul lunii mai 1924, Lev Kohut s-a preocupat de organizarea și desfășurarea unei serbări naționale alături de membrii societății „Cernomore”, în cinstea lui Ivan Franko¹¹¹.

Unul dintre cei mai activi lideri ucraineni din Bucovina în perioada interbelică a fost avocatul cernăuțean Vasile Dutceak (considerat „sufletul mișcării ucrainene” de către conaționalii săi), aflat într-o luptă permanentă cu autoritățile române. Demersurile sale s-au materializat într-o serie de memorii adresate, la Geneva, Societății Națiunilor¹¹². Vasile Dutceak și-a adus o contribuție însemnată la înființarea Partidului Social Democrat Ucrainean¹¹³. La 16 august 1922 el a organizat, la Cernăuți, o Adunare a ucrainenilor din Bucovina, prezidată de către Iavorschi¹¹⁴. Această Adunare, arăta Dutceak, avea rolul de a „lămuri politica guvernului (român, n. n.) în ce privește folosirea limbii ucrainene și de a dovedi că această politică nu numai că scurtează drepturile naționale ale ucrainenilor din Bucovina, dar năzuiește la aceea pentru a cauza cu timpul desăvârșirea nimicirii poporului ucrainean din Bucovina”¹¹⁵. „Stricăciunea acestei românzări – preciza Dutceak – o simte fiecare unitate a poporului ucrainean, că astfel de proceduri în oficiile administrative județene unde trăiesc ucrainenii, sunt, în cea mai mare parte, de a nega drepturile lor și că nu pot lua parte la întărirea încrederii poporului față de oficiile și de administrațiile respective nu poate avea nici o îndoială. Acestea toate

trebuie să le simtă poporul ucrainean din Bucovina ca o nedreptate neauzită și nemerită și trebuie să aducă contra unei astfel de proceduri”¹¹⁶.

Adunarea națională a ucrainenilor – la care am făcut referire în rândurile de mai sus – a exprimat opinii foarte critice față de politica autorităților în domeniul cultural, educațional, indicând introducerea limbii române în școlile ucrainene, pronunțându-se „împotriva deplinei românizări a 90 de școli primare în limba ucraineană, cu 28 de clase frecventate de 16 000 elevi ucraineni”¹¹⁷. Aceste critici erau îndreptate împotriva mutării – sub diverse pretexte – a învățătorilor de etnie ucraineană în partea de sud a Bucovinei sau în Vechiul Regat¹¹⁸, zone populate compact de români. Adunarea s-a încheiat cu intonarea Imnului național al Ucrainei (*Ucraina încă n-a murit!*)¹¹⁹.

În preajma discutării proiectului legii fundamentale, Vasile Dutceak a elaborat un Anteproiect al Constituției din 1923, în care se regăseau opiniile și dorințele comunității ucrainene relativ la garantarea și protecția drepturilor minorităților etnice. Un alt text scris și difuzat în nordul Bucovinei avându-l drept autor pe Vasile Dutceak se lega de modalitățile de obținere a cetățeniei române, legea fiind considerată restrictivă de către liderul politic ucrainean¹²⁰. Astfel, textul legii privitoare la dobândirea și pierderea cetățeniei române, din 24 februarie 1924, preciza „condițiile necesare pentru naturalizare și cele în care o persoană pierde cetățenia română (art. 1-53). Legea din 1924 reconfirma tuturor cetățenilor din provinciile unite, dacă ei nu optaseră pentru cetățenie străină (art. 56), cetățenia română; totodată, ea admitea românilor din localitățile care, prin trasarea frontierelor de stat ale țării, rămăseseră în componența altui stat, posibilitatea de a obține cetățenia română, numai dacă ei optau în acest sens (art. 56)”¹²¹. În chestiunea apărării drepturilor comunității ucrainene, s-a implicat și Evgheni Petrușevici, liderul Comitetului Ucrainean de la Viena¹²². În 1926, liderii partidului s-a aliat cu Partidul Poporului reușind să-i trimită în Parlament pe Anton Lukașevyci și Yurij Lysan. Dezbaterile s-a mutat în Parlamentul României Mari (ședința din 19 decembrie 1926), în care senatorul ucrainean Anton Lukasiievici a făcut referire la cei 1 milion de ucraineni care, după declarațiile sale, trăiau pe teritoriul Regatului Român, confrunțați cu perspectivele unor dileme identitare, în condițiile în care, afirma senatorul ucrainean, școlile ucrainene din nordul Bucovinei (Cernăuți, Coțmani, Vijnița, Vășcăuți, Sadagura) erau românizate¹²³. La acestea se adăuga desființarea de către autoritățile române a Catedrei de slavistică de la Universitatea din Cernăuți, a Școlilor de agricultură și de ucenici de la Coțmani¹²⁴. Anton Lukasiievici se întreba retoric: „oare suprimarea limbii materne constituie un mijloc pentru propășirea culturii ucrainene în Bucovina?”¹²⁵ Argumentele celui mai de seamă istoric al Bucovinei, Ion Nistor, privind vechimea și originea galițiană a ucrainenilor nu erau agreate de către Anton Lukasiievici, mai mult, el protestând – în calitate de reprezentant al ucrainenilor – față de catalogarea lor drept „bolșevici”, criticând, prin urmare, introducerea stării de asediu în Bucovina¹²⁶. În anul 1926 s-a înființat Partidul Național Ucrainean, condus de către senatorul Vladimir Zalozețki, dispunând de un organ de presă propriu, „Ceas” (redactor șef – Iurie Serbeniuk)¹²⁷. Partidul a susținut dezvoltarea învățământului în limba maternă, înființarea de cooperative și bănci populare ucrainene. El se afla în relații strânse cu mișcarea națională ucraineană din Polonia (Galiția), activând pentru unirea ucrainenilor într-un singur stat. Senatorul Vladimir Zalozețki și-a stabilit drept principal scop „stabilirea în mod fatal a unei legături strânse

între toate aceste populații”¹²⁸, referindu-se la ucrainenii care trăiau în cadrele României, Poloniei și Cehoslovaciei. O dată cu venirea Partidului Național Țărănesc la guvernare, comunitatea ucraineană a constatat o îmbunătățire a situației sale, fără a se declara, însă, pe deplin mulțumită¹²⁹. Inițiativa în cadrul Casei Naționale Ucrainene din Cernăuți a unor servicii de consultații medicale gratuite pentru săracii comunității ucrainene a fost, de asemenea, interzisă de către autoritățile române¹³⁰.

La 5 februarie 1928, în cadrul fracțiunii ucrainene a Partidului Social-Democrat din Cernăuți a fost criticată politica Partidului Național Liberal de către Nicolai Rusnak, Simion Halițki și Ivan Stasiuk care au declarat că „poporul ucrainean de peste Prut este terorizat de către autoritățile române”¹³¹ iar comunității ucrainene i s-au luat de către autorități „drepturile precum și școlile”¹³², iar tinerii acestei comunități „nu pot citi nici măcar o carte în ucraineană”¹³³ acuzând „guvernul liberal are intenția să româneze poporul ucrainean”, solicitând celor prezenți să „lupte pentru dreptate și pentru a înlătura guvernul prezent”¹³⁴. Această Adunare nu a fost – aspect relevant – una exclusiv ucraineană: au participat atât evrei (Iacob Pistiner, Goldenberg) români (Teodor Roznovanu, Romulus Dan) și germani (Rudolf Gaidosch) criticându-se guvernul liberal datorită politicii sale economice (pe fondul crizei porumbului din Bucovina) sociale și naționale¹³⁵. Participanții au luat în dezbatere adoptarea unei strategii politice (apropierea de PNT sau „iorghiști” prin introducerea în program a unor puncte comune)¹³⁶ ș.a.

După Unirea din 1918, maghiarii din Bucovina au devenit cetățeni români, modelul educațional, politic, instituțional al fostei provincii austriece înregistrând importante transformări, dar și diferențieri sensibile, în raport cu realitățile similare aparținând fostului Imperiu Austro-Ungar. Relațiile dintre Regatul României Mari și Republica Ungară – se știe – s-au desfășurat pe alte coordonate, impregnate de iredentismul părții maghiare în problema Transilvaniei, respectiv de măsurile specifice integrării adoptate de către autoritățile române în problema provinciilor unite cu Vechiul Regat. Comunitate mică, cu activități preponderent agricole, desfășurate în mijlocul unei societăți multietnice, intrată sub influența unor mișcări de regândire a alcătuirii politice, administrative, educaționale, spirituale, maghiarii bucovineni au intrat într-o nouă etapă din existența lor. Așezați în partea de sud a Bucovinei istorice și intrați în componența județelor Rădăuți și Suceava, maghiarii s-au adaptat din mers noilor realități, acționând pentru păstrarea identității lor etnice și spirituale, prin intermediul Bisericii romano-catolice și a învățământului în limba maternă. Localitățile lor și-au recăpătat denumirile lor vechi românești, sau au fost pur și românzate: Măneuți (Andrásfalva), Dornești (Hadikfalva), Țibeni (Istengetis), Vorniceni Mari (Józseffalva¹³⁷), respectiv Iacobești (Fogadjisten). Legăturile cu patria-mamă (Ungaria) s-au desfășurat anevoios, problemele maghiarilor din Transilvania monopolizând în mare măsură atenția Budapestei. Pe de altă parte, maghiarii bucovineni erau destul de izolați prin însăși așezarea lor geografică, plasați foarte departe de frontiera româno-ungară. În cursul cercetărilor noastre nu am reușit să identificăm existența unor preocupări din partea Ungariei pentru maghiarii bucovineni. Este drept, agenda diplomatică a Budapestei era ocupată de negocierea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920), încercând să prezinte dovezi convingătoare pentru a determina Înaltele Puteri Aliate și Asociate să nu recunoască dreptul României asupra Transilvaniei. Instalarea în Ungaria a guvernului Béla Kun, intervenția trupelor

române – drept reacție la atacul trupelor maghiare – finalizată prin ocuparea Budapestei (august 1919) au reținut atenția opiniei publice interne și internaționale. Școlile de la Fogadjisten (Iacobești) și Józseffalva (Vornicenii Mari), mai izolate, au avut însă de suferit din cauza așezării lor în zone cu populație compact românească. Introducerea obligativității studierii istoriei, geografiei și a educației civice în limba română atât în școlile publice cât și în cele private a determinat protestele maghiarilor alături de cele ale germanilor și evreilor, fiind receptată drept o imixtiune a statului în treburile interne ale comunităților respective¹³⁸.

Un subtil dar inerent proces de românizare, sub impactul unor măsuri administrativ-politice specifice României Mari, a caracterizat destinul comunității maghiare din sudul Bucovinei istorice. Identitatea maghiarilor bucovineni n-a avut de suferit, după cum nici autoritățile române n-au dezvoltat măsuri de asimilare, tradiția și specificul societății bucovinene fiind astfel conservate. Maghiarii bucovineni au trăit, în continuare, în relații normale cu românii și alte etnii continuând, să desfășoare aceleași meșteșuguri și activități preponderent agricole, aprovizionând cu legume (ceapă, cartofi, varză) și fructe piețele din Rădăuți, Suceava și Siret. Au fost înregistrate căsătorii mixte între maghiari din Măneuți și germani, locuitori ai localității Frătăuții-Noi.

Activitatea politică a maghiarilor s-a desfășurat – cel mai probabil – în cadrul partidelor politice din Bucovina și, ulterior, din România Mare. Reforma agrară din 1921 a împroprietărit și 606 proprietari de origine etnică maghiară¹³⁹ (317 de proprietari din județul Zastavna, în nordul Bucovinei și restul în județul Rădăuți). Un tabel după naționalitate la nivelul județului Rădăuți (6 iunie 1921) ne indică următoarea situație¹⁴⁰: Rădăuți – 29 maghiari, Satu Mare-Vechi – 135, Măneuți – 2.247 Frătăuții Vechi – 82)¹⁴¹. Această statistică întocmită de către funcționari aparținând Ministerului de Interne este greșită, de vreme ce totalul este de 2.122 maghiari, ori un simplu calcul ne demonstrează eroarea: Erick Colban a fost interesat – în cursul unei călătorii efectuate în România, la 27 iulie 1923 – să afle date suplimentare despre maghiarii bucovineni, apreciați la 10 000 de suflete și fără să aibă (spre deosebire de frații lor) sentimente revizioniste¹⁴². Ei erau apreciați drept cetățeni loiali, care nu intraseră în contact cu confrății lor din Transilvania. În 1924, 28 de secui au emigrat în America de Sud (la 800 kilometri de Sao Paulo, la Boldosszonyfalva)¹⁴³. La 11 noiembrie 1924, cu prilejul dezvelirii Monumentului Unirii din Cernăuți a participat primarul localității Măneuți, Marton Lászlo, în fruntea unei delegații compusă din 11 maghiari¹⁴⁴.

În concluzie, politica centralistă a guvernărilor liberale după Unirea din 1918, a lovit în interesele comunităților etnice din Bucovina, care au resimțit negativ fenomenul de *românizare* drept un atac direct adus identității lor culturale, politice și educaționale reacționând în forme și modalități diverse. Fizionomia aparte a Regatului României Mari a fost determinată de continua sa oscilație între modele similare occidentale respectiv, perpetuarea tradițiilor politice autohtone. O idealizare a democrației interbelice – atât cât a fost – nu poate fi la urma urmei, decât o întreprindere nefericită, menționând firește în contextele respective realizările. Abordarea liberală a problemei minorităților a reflectat supralicitarea ideii naționale, dimensiune care în practică a dus la erori și excese care au umbrit de cele mai multe ori părțile pozitive, punând în dilemă modalitățile de integrare a comunităților etnice.

NOTE:

¹ Mihai Chioveanu, *Regionalism și ideologie națională în cazul României Mari (1918-1938)*, în „Altera”, Târgu -Mureș, V, nr.11, 1999, p. 45.

² Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare. 1918–1930*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 37.

³ Jacques Le Rider, *Modernitatea vieneză și crizele identității*, ediția II-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2003, p. 239.

⁴ D.J.A.N.S. Suceava, Fond *Serviciul special de Siguranță Câmpulung*, dosar 3/1919, f. 50.

⁵ Octavian Olinici, *Românizarea orașelor*, în „Fremătul Literar”, Siret, V, nr.1-6, 1937, p. 49.

⁶ ANIC, Fond *Casa Regală*, dosar 14/1919, f. 1.

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem*, f. 11.

¹² *Ibidem.*

¹³ Lucian Leuștean, *România și Ungaria în cadrul Noii Europe (1920–1923)*, Iași, Editura Polirom, 2003, p.153.

¹⁴ Radu Economu, *Unirea Bucovinei 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 78.

¹⁵ A.N.I.C., Fond *Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar 3/1920, f. 50–52.

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem*, f. 51.

¹⁸ *Ibidem*, p. 75.

¹⁹ Ioan Scurtu, Liviu Boar (coordonatori) *Minoritățile Naționale din România 1918 – 1925. Documente*, București, Editura ANIC, 1995, p. 452.

²⁰ Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita: A.M.A.E.), București, Fond *România. 1920–1944*, vol. 385, f. 10–13.

²¹ *Ibidem*, f. 12.

²² *Ibidem*, f. 13.

²³ Carol Iancu, *Emanciparea evreilor din România (1913–1919)*, București, Editura Hasefer, 1998, p. 267.

²⁴ G. Rotică, *Scutul minorităților*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, II, nr. 194, 18 iulie 1919, p. 1.

²⁵ A.M.A.E., Fond *România 1920-1944*, vol. 372, f. 284.

²⁶ Mariana Hausleitner, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens 1918-1940 (Românizarea Bucovinei. Impunerea pretenției național-statale a României Mari 1918-1944)*, R. Oldenbourg Verlag München, 2001, p. 91.

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ Ioan Scurtu, Liviu Boar, *op. cit.*, doc. nr. 27, p.192.

²⁹ Dumitru Hâncu, *Evreii bucovineni*, în vol. *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, București, Editura Hasefer, 2004, p. 133.

³⁰ D.J.A.N.S., Fond *Prefectura Județului Suceava*, dosar 9/1919, f. 36.

³¹ *Ibidem*, f. 36–37.

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem*

³⁴ Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 47.

³⁵ „Școala” („Organul Asociației corpului didactic român din Bucovina”), Cernăuți, nr. 3, nr. 4, 1 și 15 februarie 1922, p. 70.

³⁶ Emanuil Iliuț, *Învățământul primar și normal-primar în Bucovina după Unire*, în vol. Ion Nistor, *Zece ani de la Unirea Bucovinei (1918–1928)*, Cernăuți, 1928, p. 302.

³⁷ Gh. Giurcă, *Istoria învățământului din Suceava*, Suceava, Tipografia Rof, 2004, p.205.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Emanuil Iliuț, *op.cit.*, p. 307.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 309.

⁴¹ *Ibidem*, p. 310.

⁴² A.N.I.C., Fond *Ministerul Instrucțiunii Publice*, dosar 327/1924, f. 369.

⁴³ *Ibidem*, f. 371.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 375.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 398–400.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 406.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 83.

⁵³ A.M.A.E., Fond *România 1920-1944*, vol.372, f. nepaginată.

⁵⁴ Emanuil Iliuț, *op.cit.*, p. 304.

⁵⁵ Mariana Hausleitner, *op. cit.*, p. 63.

⁵⁶ A.M.A.E., Fond *România 1920-1944*, vol. 372, f. 454.

⁵⁷ Mariana Hausleitner, *op. cit.*, p. 63.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 68.

⁵⁹ Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 91.

⁶⁰ Mariana Hausleitner, *op. cit.*, p. 95.

⁶¹ *Anuarul II al Liceului de Stat „Eudoxiu Hurmuzaki” din Rădăuți pe anul școlar 1922/1923, tipărit de directorul liceului Emanoil Isopescu (Anuarul XXXVII al Liceului de Stat)*, Cernăuți, 1924, Institutul de Arte Grafice și editură „Glasul Bucovinei”, p.12-15

⁶² *Anuarul Liceului Ort. Or. „Ștefan cel Mare”, în Suceava, publicat la finele anului școlar 1925-1926, de directorul liceului Vasile Burduhos*, p. 92–93.

⁶³ Liceul Statului No 1 „Aron Pumnul” Cernăuți, *Anuarul pe anii școlari 1921-1922 și 1922-1923 redactat de dirigintele liceului, Gheorghe Palamarescu*, Cernăuți, 1924; idem, anii 1923/1924.

⁶⁴ *Anuarul Liceului-Internat „Regele Ferdinand” din Storojineț pe anul 1931-1932, publicat de dr. Tudor Cătălin, directorul liceului*, Storojineț, Editura proprie, 1932, p.7-50.

⁶⁵ Gh. Giurcă, *op. cit.*, p. 379.

⁶⁶ „Ostjüdische Zeitung”, Cernăuți, nr. 386, din 12 iulie 1925, p.1.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 3.

⁶⁹ Stelian Dumistrăcel, *Germanul în mentalul rural românesc*, în vol. *Identitate /alteritate în spațiul cultural românesc*, Culegere de studii editată de Al. Zub, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1996, p. 222.

⁷⁰ Vasile Ciobanu, *Contribuții la istoria sașilor transilvăneni (1918-1944)*, Sibiu, Editura Hora, 2001, p. 53.

⁷¹ *Ibidem*, p. 120.

⁷² Mariana Hausleitner, *op.cit.*, p.71.

⁷³ „Monitorul Bucovinei”, Cernăuți, 30 septembrie 1919.

⁷⁴ Mariana Hausleitner, *op. cit.*, p. 63.

- ⁷⁵ A.M.A.E., Fond *România 1920-1944*, vol. 382, f. 17.
- ⁷⁶ *Ibidem*, f. 108.
- ⁷⁷ Oskar Hadbawnik, *Die Zipser in der Bukowina. Anfang, Aufbau und Ende ihres buchenländischen Bergbaues in der Nordkarpaten*, Stuttgart, Druckerei Kamler, 1992, p. 229.
- ⁷⁸ Karl M. Reineth, *Zur politischen Entwicklung der Deutschen in Rumänien: 1918-1928. Aus einer siebenbürgisch-sächsischen Sicht*, Herausgegeben von der Arbeitsgemeinschaft für südostdeutsche Volks und Heimatforschung Bad Tölz, Thaur/Tirol, Wort und Welt Verlag, 1993, p. 105
- ⁷⁹ Vasile Ciobanu, *op. cit.*, p. 131.
- ⁸⁰ A.N.I.C., Fond *D.G.P.*, dosar 1/1920, f. 108.
- ⁸¹ *Ibidem*.
- ⁸² Mariana Hausleitner, *op. cit.*, p. 86.
- ⁸³ A.N.I.C., Fond *D.G.P.*, f. 201.
- ⁸⁴ A.M.A.E., Fond *România 1920-1944*, vol. 382, f. 88.
- ⁸⁵ Karl M. Reineth, *op. cit.*, p. 129.
- ⁸⁶ Ștefan Delureanu, *Germanii din România*, în „Revista istorică”, București, serie nouă, tom VIII, 1- 2 ianuarie 1997, p. 7.
- ⁸⁷ Petru Rușșindilar, *George Grigorovici și social-democrația în România*, București, Editura Fundației „Constantin Titel Petrescu”, 1998, p. 127.
- ⁸⁸ Mariana Hausleitner, *op. cit.*, p. 86.
- ⁸⁹ Irina Livezeanu, *op. cit.*, 97.
- ⁹⁰ Karl M. Reineth, *op. cit.*, p. 154–161.
- ⁹¹ Mariana Hausleitner, *op. cit.*, p. 87.
- ⁹² Franz Wiszniowski, *Rădăuți, cel mai german oraș din Țara Fagilor*, Waiblingen, Tipografia „W. Fisele”, 1966, p. 281.
- ⁹³ *Ibidem*, p. 88.
- ⁹⁴ Ioan Scurtu, Liviu Boar, *op. cit.*, doc. nr. 115, p. 555.
- ⁹⁵ „Czernowitzer Allgemeine Zeitung”, Cernăuți, nr. 1632, din 14 martie 1923, p.1.
- ⁹⁶ *Ibidem*.
- ⁹⁷ *Ibidem*, p. 20–23.
- ⁹⁸ *Ibidem*, p. 24.
- ⁹⁹ A.M.A.E., Fond *România 1920-1944*, vol. 386, f. 316.
- ¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 325.
- ¹⁰¹ *Ibidem*, f. 330.
- ¹⁰² *Ibidem*, f. 332.
- ¹⁰³ *Ibidem*, f. 347.
- ¹⁰⁴ Emanuil Iliuț, *op.cit.*, p. 311.
- ¹⁰⁵ „Anuarul II al Liceului de Stat „Eudoxiu Hurmuzaki” din Rădăuți pe anul școlar 1922/1923 tipărit de directorul liceului Emanoil Isopescu (Anuarul XXXVII al Liceului de Stat), Cernăuți, 1924, Institutul de Arte Grafice și editură „Glasul Bucovinei”, p. 46.
- ¹⁰⁶ *Ibidem*.
- ¹⁰⁷ Petru Rușșindilar, *op. cit.*, p. 127.
- ¹⁰⁸ Mariana Hausleitner, *op. cit.*, p. 84.
- ¹⁰⁹ A.M.A.E., Fond *România 1920-1944*, vol. 386, f.125.
- ¹¹⁰ Mariana Hausleitner, *op. cit.*, p. 107.
- ¹¹¹ D.J.A.N.S., Fond *Prefectura Județului Rădăuți*, f. 8.
- ¹¹² A.M.A.E., Fond *România 1920-1944*, vol. 386, f. 90, 90v.
- ¹¹³ *Ibidem*.
- ¹¹⁴ *Ibidem*.
- ¹¹⁵ *Ibidem*.
- ¹¹⁶ *Ibidem*.
- ¹¹⁷ *Ibidem*.

- ¹¹⁸ *Ibidem.*
- ¹¹⁹ *Ibidem.*
- ¹²⁰ *Ibidem.*
- ¹²¹ Dumitru Șandru, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Iași, Editura Academiei, 1980, p. 48.
- ¹²² A.M.A.E., Fond *România 1920–1944*, vol. 386, f. 90v.
- ¹²³ *Ibidem*, f. 314.
- ¹²⁴ *Ibidem.*
- ¹²⁵ *Ibidem.*
- ¹²⁶ *Ibidem.*
- ¹²⁷ *Idem*, vol. 388, f. 187.
- ¹²⁸ *Idem* vol. 389, f. 57.
- ¹²⁹ *Ibidem.*
- ¹³⁰ *Ibidem*, f. 139.
- ¹³¹ ASRC, Cernăuți, fond 38, inv. 2, dosar 1248, f. 22-22v.
- ¹³² *Ibidem.*
- ¹³³ *Ibidem.*
- ¹³⁴ *Ibidem.*
- ¹³⁵ *Ibidem*, f. 24.
- ¹³⁶ *Ibidem*, f. 24v.
- ¹³⁷ D.J.A.N.S., Fond *Colecția de Stare Civilă Iacobești. Registrul de născuți, căsătorii, decedați 1876–1912*, f. 2.
- ¹³⁸ Mariana Hausleitner, *op.cit.* p.68.
- ¹³⁹ A.M.A.E., Fond *România 1920–1944*, vol. f. 394v.
- ¹⁴⁰ D.J.A.N.S., Fond *Prefectura județului Rădăuți*, dosar 30/1921, f. 12.
- ¹⁴¹ *Ibidem.*
- ¹⁴² Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor (1923–1932)*, Cluj-Napoca, Editura Napoca, 2002, p. 81.
- ¹⁴³ *Ibidem.*
- ¹⁴⁴ Mihai Aurelian Căruntu, *Un eveniment din viața Cernăuțiului de odinioară: serbările prilejuite de dezvelirea Monumentului Unirii (11 noiembrie 1924). Documente*, în „Suceava. Anuarul Complexului Muzel Bucovina”, Suceava, XXIX–XXX, vol. II, 2002–2003, p. 316.